

نقش فلسطین در بیداری اسلامی و زمینه سازی ظهور از دیدگاه مقام معظم رهبری

محدثه موحدیان مقدم^۱

چکیده

سرزمین مقدس فلسطین به دلیل وجود مسجدالقصی، محل زندگی و بعثت انبیای الهی، نخستین قبله مسلمانان و محل معراج آسمانی پیامبر اعظم از ارزش و اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. این سرزمین مقدس بیش از شش دهه است که به اشغال بیرحمانه صهیونیستها درآمده و آنها از هیچ جنایتی علیه ساکنان اصلی آن فروگذار نکرده اند، دو مشخصه‌ی بازگشت به هویت اسلامی و بیزاری از استکبار جهانی از مهمترین نشانه‌های وقوع بیداری اسلامی در بین ملت‌های کشورهای خاورمیانه و شمال آفریقا است. از شاخص‌ترین پدیده‌هایی که سبب تسریع در بیداری ملت‌ها و بازیابی هویت اسلامی گردیده است، مسئله‌ی فلسطین می‌باشد که در نگاه رهبری نیز جایگاه ویژه‌ای دارد. از نظر ایشان نوک پیکان مقابله ملت‌های بیدار شده با استکبار است نقش فلسطین در شروع بیداری اسلامی مؤثر بوده است. می‌توان مدعی شد که بیداری اسلامی، وام‌دار موضوع فلسطین است. مسئله فلسطین بر جریان بیداری اسلامی و استمرار آن نقشی اساسی داشته است. در عصری که کشورهای عربی به شرایط موجود راضی شده بودند و ملل عرب به آنچه که از سوی حاکمان آنان اعمال می‌شد اعتراض نمی‌کردند اما فلسطینی‌ها برای احقاق حق خود، علم مبارزه مسلحانه را بر زمین نهادند. در یک جمع‌بندی می‌توان گفت فلسطین مهم‌ترین عامل پیدایش «بیداری اسلامی» است که خود مهم‌ترین عامل موفقیت فلسطینی‌ها در شرایط آینده به حساب

^۱ سطح دو، حوزه الغدیر، moghadamalielia@gmail.com

می‌آید. پژوهش حاضر به روش توصیفی-تحلیلی، نوشته شده است و با توجه به سخنان رهبری به نقش فلسطین در بیداری اسلامی و زمینه سازی ظهور پرداخته است

کلید واژه ها: فلسطین ، بیداری، بیداری اسلامی، زمینه سازی ظهور

مقدمه

سرزمین فلسطین و مجموعه مکانهای مقدسی که در آن وجود دارد همواره به دلیل این که سرزمین بعثت برخی پیامبران بزرگ الهی بوده و قبله اول مسلمانان یعنی مسجد الاقصی در آن قرار دارد جایگاهی بس رفیع و مقدسی در منابع و معارف اسلامی دارد این سرزمین مقدس که نزد همه ی پیروان ادیان آسمانی جایگاهی بلند دارد نزدیک به یک قرن است که توسط رژیم صهیونیستی در حال تصرف بوده و مدعی تملک این سرزمین مقدس شده اند در حالی که ساکنین اصلی آن را مسلمانان فلسطینی تشکیل دادند ضعف برخی مسلمانان و کشورهای اسلامی سبب شده است تا این سرزمین توسط برخی یهودیان تصرف شده پیامبر گرامی اسلام در روایتی فرموده‌اند: هر کس فریاد کمک خواهی مسلمانی را بشنود و به او پاسخ نگوید و دادخواهی اش نکند مسلمان نیست». مقام معظم رهبری نیز در این باره چنین ابراز داشته‌اند که امروز فریاد ملت فلسطین بلند است جواب این فریاد بر تک تک مسؤولان دولتهای اسلامی واجب و لازم است؛ خدای متعال آنها را مؤاخذه خواهد کرد. آنچه مسلم است این است که در عصر حاضر مسئله فلسطین، مهم می‌باشد و نمیتوان به راحتی از این مسئله عبور کرد و با توجه به حدیث و سخن مقام معظم رهبری باید به این موضوع پرداخت و از مظلومیت مردم فلسطین و مقاومت آنان بیان شود. پژوهش‌های زیادی درباره فلسطین انجام گردیده است ولی به دلیل اهمیتی که این مسئله دارد با هر کلمه و سخن می‌توان زوایای دیگری از این موضوع را استخراج نمود. از جمله پژوهش‌های انجام شده در این زمینه می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: حسین روی ورن مقاله‌ای با عنوان آرمان قدس مقاومت و بیداری اسلامی، این گونه بیان می‌کند که نقش بیداری اسلامی در جبهه مقاومت چگونه است، و بیداری اسلامی تا چه حد توانسته فلسطینیان را برای به دست آوردن سرزمین شان یاری کند. در مقاله‌ای دیگر تحت عنوان فلسطین انتفاضه و انقلاب اسلامی که توسط مرتضی شیروودی نوشته شده است انتفاضه‌هایی که در فلسطین انجام شده پردازد و نقش انقلاب اسلامی را در پیروزی و رسیدن به اهداف فلسطین بیان می‌کند. آنچه در موارد کار شده با موضوع فلسطین بررسی شد کمتر به موضوع فلسطین و زمینه‌سازی ظهور در کلام رهبری پرداخته است. این مقاله درصدد

پرداختن به فلسطین و رابطه آن با بیداری اسلامی و نقش فلسطین در زمینه سازی ظهور در کلام رهبری می باشد و سعی دارد تا کلام ایشان را در این باره بیان نماید. پژوهش حاضر به روش توصیفی نوشته شده است.

۱_ مفهوم شناسی واژگان

وقتی یک پژوهش مورد مطالعه قرار میگیرد، کلمات و مفاهیم اصلی که در آن وجود دارد باید روشن شود و مخاطب بداند که منظور محقق از آن چیست بنابراین در ابتدا به بررسی و توضیح واژگان کلیدی پرداخته شده است.

۱_ فلسطین

ناحیه است به شام با کشت و برز میوه ها و خواسته ها و مردم بسیار، و شهر غزه و بیت الحم و شهر مسجد ابراهیم و شهر بیت المقدس از شهرهای فلسطین می باشد. مردمان مختلف از نژادهای گوناگون از کنعانیان گرفته تا اقوام معاصرمان در اینجا سکنی گزیده اند^۱.

۲_ بیداری

به معنی بیدار بودن و مجاز از هشیار بودن می باشد^۲.

۳_ ۱ بیداری اسلامی

در نگاه رهبری، « بیداری اسلامی یعنی حالت برانگیختگی و آگاهی در امت اسلامی که اکنون به تحولی بزرگ در میان ملت های این منطقه انجامیده و قیام ها و انقلاب هایی را پدید آورده که هرگز در محاسبه شیاطین مسلط منطقه ای و بین المللی نمی گنجد؛ خیزش های عظیمی که حصارهای استبداد و استکبار را ویران و قوای نگهبان آنها را مغلوب و مقهور ساخته است. شک نیست که تحولات بزرگ اجتماعی، همواره متکی به پشتوانه های تاریخی و تمدنی و محصول تراکم معرفت ها و تجربه ها است. در ۱۵۰ سال اخیر حضور شخصیت های فکری و جهادی بزرگ جریان ساز اسلامی در مصر و عراق و ایران و هند و کشورهای دیگری از آسیا و آفریقا، پیش زمینه های وضع کنونی دنیای اسلامند

^۱ دهخدا، علی اکبر، لغت نامه، باب ف، ج ۲۷، ص ۳۲۰

^۲ عمید، حسن، فرهنگ لغت، ج ۳، ص ۲۵۰

۴_۱ زمینه سازی

به معنی مقدمه چینی • آماده ساختن استعداد،تهیه مقدمات برای منظوری؛

۲_ جایگاه فلسطین در اندیشه مقام معظم رهبری

ما می‌خواهیم به جایگاه فلسطین در اندیشه مقام معظم رهبری بپردازیم لازمه این کار آن است که در ابتدا با مقدماتی از جمله پیشینه تاریخی فلسطین آشنا شویم.

۱_۲ پیشینه تاریخی فلسطین

پیشینه فلسطین محل تولد و زندگی برخی انبیای اولوالعزم(ع)، مانند ابراهیم (ع)، موسی (ع) و عیسی (ع) بوده است، و شهر بیت المقدس را در دل خویش دارد شروع بنای بیت المقدس به عنوان مسجد به دست داوود (نبی(ع) و تکمیل آن به دست سلیمان(ع) بود و بارها از جمله در دوران عبدالملک بن مروان تجدید بنا شد^۶ این مسجد در قرآن «مسجدالاقصی» نامیده شده و محل معراج پیامبر اسلام (ص) بوده است.^۷ اسلام در زمان خلیفه دوم وارد سرزمین فلسطین شد مردم بیت المقدس در برابر مسلمانان مقاومت کردند در این میان هیئتی از مردم شهر با خلیفه دوم دیدار کردند و پیشنهاد صلح دادند به شرطی که خلیفه خود، مباشر واگذاری قدس باشد. خلیفه نیز شرط آنان را پذیرفت و به معابد و صلیبهای آنان امان داد و بنا به خواسته مسیحیان اجازه اسکان یهودیان را در شهر نداد؛ در، برابر مسیحیان ملزم به پرداخت جزیه شدند^۸

۲_۲ فلسطین، مسئله اول جهان اسلام

^۴ دهخدا،علی اکبر، لغت نامه، باب ز، ص ۵۵۸

^۵ ابن اثیر، الکامل فی التاریخ، صص ۲۲۷، ۲۲۸

^۶ ابن کثیر، البدایة و النهایة، ص ۲۰۸

^۷ اسراء، ۱

^۸ زعتیر، سرگذشت فلسطین، ص ۷۳

مسأله ی فلسطین مهمترین مسأله ی دنیای اسلامست هیچ مسأله ی بین المللی ای در دنیای اسلام از این بالاتر نیست؛ چون تسلط غاصبان سرزمین فلسطین و قدس بر این بخش از پیکر امت اسلامی، منشأ بسیاری از ضعف ها و دشواری ها در دنیای اسلامست.^۹ به دو دلیل امروز مسأله ی فلسطین مسأله ی اوّل جهان اسلامست. امروز همه ی امت به خصوص کشورهای نزدیکتر مثل ملت و کشور ما - باید به این نکته توجه کنند که هم صهیونیستهای حاکم بر فلسطین و غاصب فلسطین و هم پشتیبانان آن ها، سعی می کنند ماجراهای داخل فلسطین را مسأله ی داخلی دولت غاصب اسرائیل وانمود کنند، که به هیچ وجه این گونه نیست. اگر در داخل فلسطین یک نفر هم قیام نمی کرد به خاطر خود مسأله ی فلسطین دنیای اسلام خصم صهیونیست ها و حامیانشان بود؛ حال که دیگر مردم فلسطین هم قیام کرده اند و خودشان آگاهانه وارد میدان شده اند. جهت دوم، اینست که اساساً تشکیل دولت یهودی - یا به تعبیر درست تر، دولت صهیونیست - در این نقطه از دنیای اسلام، با یک هدف بلند مدت استکباری به وجود آمد. اصلاً به وجود آوردن این دولت در این نقطه ی حساس که تقریباً قلب دنیای اسلامست - یعنی قسمت غرب اسلامی را که آفریقا است به قسمت شرق اسلامی که همین خاورمیانه و آسیا و مشرقست، متصل می کند و یک سه راهی است بین آسیا و آفریقا و اروپا - برای خاطر این بود که در بلند مدت تداوم سلطه ی استعمارگران آن روز - که در رأسشان دولت انگلیس بود - بر دنیای اسلام باقی بماند و اینطور نباشد که اگر یک وقت دولت اسلامی مقتدری - مثل دوران هایی از حکومت عثمانی - به وجود آمد، بتواند جلو نفوذ استعمارگران و انگلیس و فرانسه و دیگران را در این منطقه بگیرد. لذا یک پایگاه برای خودشان درست کردند.

۳_۲_ فلسطین، محور اصلی وحدت اسلامی

فلسطین محور اصلی وحدت مسلمین فلسطین جدا از این که سرزمینی مقدس و دومین قبله گاه مسلمانان است مهمترین تجمع کننده قدرت جهان اسلام نیز هست راز این قدرت تجمع در آن است که هیچ قطعه ای از جهان اسلام از آغاز بعثت پیامبر (ص) تا امروز به اندازه فلسطین دغدغه مسلمانان نبوده است.^{۱۰} امروز بیش از همه چیز، در امت اسلامی اتحاد لازم است. وحدت پیدا کنیم، حرفمان را یکی کنیم، دلمان را یکی کنیم؛ این وظیفه ی یکایک کسانی است که در این امت بزرگ مسلمان قدرت تأثیرگذاری دارند. چه دولتها، چه روشنفکران، چه علما، چه فعالان گوناگون سیاسی و اجتماعی، هر کدامی در هر کشوری از کشورهای اسلامی

^۹ مقام معظم رهبری، بیانات در اجتماع بزرگ زائران امام خمینی ره، ۱۴/۳/۸۱۰۳

^{۱۰} زارعی، تأثیر متقابل فلسطین و بیداری اسلامی، مرداد ۹۱

در روایات شیعه و سنی دربارهٔ گروه زمینه سازان مطالبی بیان شده است. این نصوص برخی مناطق اسلامی را — که این گروه از آنجا بر خواهند خاست مشخص کرده اند. «حاکم نیشابوری» در «مستدرک صحیحین» از عبدالله بن مسعود نقل کرده است: رسول خدا با شادمانی تمام به سوی ما، آمد به گونه ای که برق شادی در نگاهش میدرخشید هرچه میپرسیدیم پاسخ میگفت و هرگاه سکوت میکردیم خود شروع میفرمود تا آن که گروهی از جوانان بنی هاشم — که امام حسن و امام حسین — در میانشان بودند آمدند که از مقابل ما بگذرند. حضرت همین که آنان را دید در آغوششان کشید و اشک از دیدگان مبارکش جاری شد گفتیم ای فرستاده خدا آن چیست که پیوسته در چهره شما چیزی میبینیم که خوش نداریم؟ فرمود ما خاندانی هستیم که خدای تعالی آخرت را در مقابل دنیا برای ما برگزیده است پس از من خاندانم رانده و آواره شهرها گردند تا آن که پرچمهایی سیاه در مشرق سر بلند میکنند. آنان حق را می طلبند و به ایشان نمیدهند. در برهه ای دیگر حق را طلب میکنند و بدیشان نمیدهند و باز نیز چنین شود پس آنگاه نبرد میکنند و پیروز میشوند سپس فرمود هر که از شما یا فرزندانان چنین روزی را درک کرد نزد املامی که از خاندانم، است حاضر شود — اگرچه جامه به خود پیچد و بر برف گام نهد — زیرا این پرچمها بیرقهای هدایتاند که آنها را به مردی از خاندانم تقدیم میکنند.»^{۲۶}

۴_۲ مقاومت و زمینه سازی ظهور

مسئله‌ی «انتظار فرج»؛ یکی از مبانی مهمّ این مبانی فکری و دینی ما انتظار فرج است. انتظار فرج یعنی همه‌ی سختی‌ها قابل برداشته شدن و برطرف شدن است. نه اینکه بنشینید انتظار بکشید؛ [بلکه] دل شما گوش به زنگ باشد. همین‌طور که در قضیه‌ی حضرت موسی^۱ به مادرش گفته شد: **إِنَّا رَادُّوهُ إِلَيْكَ وَ جَاعِلُوهُ مِنَ الْمُرْسَلِينَ**^{۲۷} این بچه را به تو برمیگردانیم و او را هم از مرسلین قرار میدهیم و نجاتتان خواهد داد؛ این، بنی اسرائیل را مستحکم کرد. بنی اسرائیل در مصرِ فرعون، سالهای متمادی، مقاومت کردند؛ البته بعد خراب شدند، اما سالها مقاومت کردند. همین مقاومت بود که موسی^۱ را آورد و حرکتش را آغاز کرد و دنبال او راه افتادند و به نابودی فرعون و فرعونیان منتهی شد؛ این، انتظارِ فرج است. انتظار فرج یعنی انتظار برطرف شدن همه‌ی نقصهایی که شما الان گفتید؛ ده

^{۲۶} ابو عبدالله محمد بن عبدالله، حاکم نیشابوری، المستدرک علی الصحیحین، صص ۴۶۶، ۵۳۳

^{۲۷} قصص، ۷

برابر این هم نقص وجود دارد که شما نگفتید. انتظار فرج یعنی این، یعنی آماده بودن، فکر کردن، بن بست نپنداشتن؛ بن بست انگاری خیلی چیز بدی است. این معنای انتظار فرج است؛ اینها را بایستی در نظر داشته باشید.

البته خدای متعال در قرآن مکرر گفته؛ كَتَبَ اللَّهُ لَأَغْلِبَنَّ أَنَا وَ رُسُلِي^{۲۸} «كَتَبَ اللَّهُ» یعنی قانون قطعی خدا است که راه پیغمبران غلبه پیدا خواهد کرد و دیگر بحثی ندارد. إِنَّ اللَّهَ يُدَافِعُ عَنِ الَّذِينَ آمَنُوا! خدا از مؤمنین، دفاع خواهد کرد؛ در این هیچ تردیدی نیست. یا «و تُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا فِي الْأَرْضِ وَ نَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً»؟^{۲۹} در این هیچ تردیدی وجود ندارد؛ این قول خدای متعال است. خود ما واقعیتهای را هم دیده‌ایم؛ حالا ما اینها را یک روزی از قرآن و نهج البلاغه و صحیفه‌ی سجّادیه نقل می‌کردیم اما در زندگی خودمان [دیده‌ایم]. حالا شماها هنوز خیلی جوانید و ان شاء الله به قدری که بنده سن کرده‌ام، ده بیست سال هم بیشتر سن کنید، خواهید دید موارد زیادی را. ما در این سن خودمان دیدیم؛ پیروزی انقلاب را دیدیم که این، غلبه‌ی حق بر باطل بود. کسی فکر نمی‌کرد، هیچ کس اصلاً تصوّر نمی‌کرد. مرحوم آقای طالقانی به خود من گفت؛ گفت آن روزی که امام گفت «شاه باید برود»؟^{۳۰} ما گفتیم: «آقا چه حرفهایی می‌زند» خب، آقای طالقانی آدم کوچکی نبود؛ یعنی کسی مثل مرحوم آیت الله طالقانی، یک مبارز عمیق عریق سابقه دار آن چنانی، امیدوار نبود، اما شد؛ انقلاب پیروز شد؛ لَأَغْلِبَنَّ أَنَا وَ رُسُلِي^{۳۱}.

۳_۴ نقش فلسطین در تشکیل حکومت جهانی اسلام

ونريد ان نمن على الذين استضعفوا في الارض ونجعلهم ائمةً ونجعلهم الوارثين ونمكن لهم في الارض ونرى فرعون وهامان وجنودهما منهم ما كانوا يحذرون^{۳۲} یعنی وما اراده کردیم به کسانی که در روی زمین تضعیف شده‌اند

^{۲۸} مجادله، 21.

^{۲۹} حج، 38.

^{۳۰} قصص، 5.

^{۳۱} صحیفه امام، ج 4، ص 7.

^{۳۲} مقام معظم رهبری در دیدار با دانشجویان 1402/01/29

^{۳۳} قصص، ۵ و ۶.

نعمتی گران، ارزانی داریم و آنان را پیشوایان راستین و به آنان در زمین اقتدار و منزلتی شایسته دهیم و از آنان به فرعون و هامان و سپاهیان‌شان چیزی را که از آن می‌هراسیدند، نشان می‌دهیم.

طبق ایه قرآن کریم این نوید داده شده است که زمین به مستضعفین که همواره مقاومت می‌کند می‌رسد و در برخی روایات ویژگی آنان را این گونه توصیف می‌کنند: نخستین چیزی که در این قشر جلب نظر می‌کند صلابت، نیرومندی و استواری آنان است، بنابراین آنان قوی و نیرومند هستند و زمین را برای ظهور امام آماده می‌سازند. «محمد بن یعقوب کلینی ذیل آیه: (فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ أُولَاهُمَا بَعَثْنَا عَلَيْكُمْ عِبَادًا لَنَا أُولَىٰ بَأْسٍ شَدِيدٍ)؛ پس آن گاه که وعده تحقق نخستین آن دو فرارسد، بندگان از خود را که سخت، نیرومندند بر شما می‌گماریم» آورده است امام صادق «بندگان سخت» نیرومند را به همین قشر تفسیر کرده‌اند. در روایتی از این گروه با عنوان «قُلُوبُهُمْ كَزَبَرِ الْحَدِيدِ» و «لَا تُزَلُّهُمْ الرِّيحُ الْعَوَاصِفُ» توصیف شده است. صلابت و نیرومندی از ویژگی‌های نسلهایی است که خدای تعالی مسئولیت تغییر نظام‌های اجتماعی و ایجاد انقلاب را به دوش آنان گذاشته است.^{۳۴}

آخرین سلاح، استکبار، قتل، زندان شکنجه و تبعید است؛ حال آن که این جوانان از هیچ یک از این امور نمی‌هراسند. از این رو وصفی که در روایت درباره این گروه به کار رفته بسیار دقیق است «لَا تُزَلُّهُمْ الرِّيحُ الْعَوَاصِفُ وَلَا يَمْلُونَ مِنَ الْحَرْبِ وَلَا يَجْبُنُونَ وَ عَلَى اللَّهِ يَتَوَكَّلُونَ وَ الْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ» آنان را تندبادها نمی‌لرزاند از نبرد دلتنگ و ملول نمیشوند و نمی‌هراسند و بر خدا توکل میکنند و عاقبت [نیک] از آن پارسایان است.»

بی‌گمان آن که [در دل] هراسی ندارد از نبرد خسته و دلتنگ نمیشود و تندبادها او را تکان نمیدهد. نیرو و امتیاز ایشان در آن است که آنان نمی‌هراسند و دشواری‌های این‌ها از دیدگاه حکومت‌ها و قدرت‌های بزرگ در همین نکته نهفته است.^{۳۵}

نتیجه‌گیری

فلسطین جدا از این که سرزمینی مقدسی است مهم‌ترین تجمع‌کننده قدرت جهان اسلام نیز هست. هیچ قطعه‌ای از جهان اسلام از آغاز بعثت پیامبر(ص) تا امروز به اندازه فلسطین دغدغه مسلمانان نبوده است. فلسطین جزو معدود سرزمین‌هایی است که مسلمانان از هر مذهب، مسلک و مرامی نسبت به آن حساسیت

^{۳۴} احمدی زاده، انتظار پویا، ص ۱۱۰

^{۳۵} همان، ص ۱۱۳

ویژه‌ای دارند و از این‌رو دولت و مردمی که در حمایت از فلسطین پیشروتر و فعال‌تر باشند، در نزد مسلمانان از اعتبار و موقعیت بیشتری برخوردارند. اندیشهٔ جهانی و آرمانی امام خمینی و رهبری انقلاب اسلامی مبتنی بر آموزه‌های وحیانی اسلام است که با حفظ هویت اسلامی مردم مسلمان بقا و استمرار مییابد؛ بنابراین حمایت از فلسطین با تمام توان و شتاب بخشی به استفاده از تمامی ظرفیت‌های مسلمانان آغازی برای احیای سر هویت اسلامی فلسطین بوده است. فلسطین مهم‌ترین عامل پیدایش «بیداری اسلامی» است که خود مهم‌ترین عامل موفقیت فلسطینی‌ها در شرایط آینده به حساب می‌آید.

منابع

قرآن کریم

- ۱_ ابن اثیر، علی بن محمد، الکامل فی التاریخ، بیروت، دارصادر، ۱۳۸۵ق
- ۲_ ابن کثیر، اسماعیل بن عمر، البدایه و النهایه، بیروت، دارالفکر، ۱۴۰۷ ق
- ۳_ احمدی زاده، م، انتظار پویا برش‌هایی از ترجمه کتاب انتظار موجه، شعبان ۱۴۴۱ ق، بی جا
- ۴_ حاکم نیشابوری، محمد بن عبدالله، المستدرک علی الصحیحین، بیروت، دارالنشر دارالکتاب العلمیه، ۱۴۱۱ق
- ۵_ حسینی عسکرانی، زهرا سادات، «فلسطین» همایش دانشنامه امام خمینی، جلد هفتم
- ۶_ دهخدا، علی اکبر، لغت‌نامه، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۸۵ ه.ش
- ۷_ زارعی، سعدالله، «تاثیر مقابل فلسطین و بیداری اسلامی»، ماهنامه پاسدار اسلام، شماره ۲۹۸
- ۸_ زعتیر، اکرم، سرگذشت فلسطین یا کارنامه سیاه استعمار، قم، دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۳۶۲ ش
- ۹_ سلیمی، عبدالحکیم، «بیداری و احیای تمدن اسلامی با تاکید بر اندیشه سیاسی رهبر انقلاب»، مجموعه مقاله همایش نظریه بیداری اسلامی
- ۱۰_ صلح میرزایی، سعید، فلسطین از منظر حضرت آیت الله خامنه‌ای، تهران، انقلاب اسلامی ۱۳۹۱
- ۱۱_ عمید، حسن، فرهنگ عمید، فرهنگ لغت، تهران، انتشارات امیرکبیر، ۱۳۸۹ش
- ۱۲_ فرزندی، عباسعلی، «روز قدس و بیداری اسلامی»، نشریه حبل المتین، سال دوم تابستان، ۹۲ش

۱۳_ کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، تهران، دارالکتاب الاسلامی، ج ۳، ۲، ۱۴۰۷ ق

۱۴_ مکارم شیرازی، ناصر، حکومت جهانی مهدی عج، قم، انتشارات نسل جوان، ۱۳۹۲ ش

۱۵_ موسوی خمینی، سید روح الله، صحیفه امام، تهران، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ج ۱۶، ۵۰، ۶۸ ش

۱۶_ موسوی، سیدسراج الدین، بازسازی تفکر اسلامی در اندیشه امام خمینی، موسسه تنظیم و نشر آثار امام، ۱۳۷۸ ش

khamenei.ir_۱۷